

Valtiot ostavat aikaa

Wolfgang Streeck: Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi. Tampere: Vastapaino, 2016. 254 s. ISBN 978-951-768-445-3.

”Euroopan rahaliitto oli poliittinen virhe, koska se poisti devalvaatiomahdollisuuden euroalueelta maiden valtavasta heterogeenisuudesta huolimatta, mutta säilytti kuitenkin kansallisvaltion ja kansallisen tason demokratian”. Tämä on yksi saksalaisen sosiologin Wolfgang Streeckin keskeisistä johtopäätöksistä nykyisen finanssi- ja kasvukriisin taustoja käsittelevässä teoksessa. Kirja perustuu Streeckin vuonna 2012 Frankfurtissa pitämille Adorno-luennoille.

Kirja jakaantuu kolmeen lukuun. Ensimmäinen käsittelee kriisin erilaisia keskinäissuhteita. Luvussa pohditaan myös, miksi yhteiskuntatieteilijät eivät onnistuneet ennakoimaan toisen maailmansodan jälkeisen sosiaalikapitalismin muutosta uusliberalismiksi. Toinen luku analysoi julkisen talouden

kriisiä. Kriisi on Streeckin mukaan tiukasti kytköksissä uusliberalistisen talouspolitiikan valtaantulon kanssa. Nykyisiä eurovaltioita kuvataan velkavaltioina. Kolmannessa luvussa tarkastellaan uutta poliittisen organisaation muotoa, joka on korvaamassa velkavaltion. Uutta valtiomuotoa kuvataan vakauttajavaltioksi. Se on eurooppalainen monitasohallinto, jossa julkisen talouden vakauttaminen näyttäytyy perustavanlaisena valtiojärjestelmän uudelleenrakentamisen prosessina.

Yksi kirjan tärkeistä teeseistä on, että myöhäiskapitalismin teoria yliarvioi valtiollisen politiikan toiminta- ja suunnittelukyvyyn ja aliarvioi pääoman poliittisena toimijana ja strategisena voimana. Samalla se kiinnitti liiaksi huomiota valtioteoriaan ja luopui tärkeistä osista Marxin poliittisen taloustieteen perintöä.

Olemme kaikki nähneet, kuinka eurooppalaiset yhteiskunnat ovat ajautuneet syvään kriisiin, joka koskee paitsi taloutta myös demokratiaa. Tästä on hyvänä osoituksena erilaisten populististen liikkeiden kasvu ja niiden ajamat tavoitteet. Streeckin tulokinnan mukaan olemme keskellä prosessia, jossa demokratian merkitystä kapitalismissa vähennetään erottamalla talous ja demokratia toisistaan. Kaikkein ankarimmin kriisi koskee

julkista taloutta. Se on ollut alijäämäinen monissa maissa jo vuosikymmeniä. Syyinä tähän on verotulojen vähentyminen ja rahoitusvarojen korjaaminen velkarahalla.

Streeckin mielestä talouskriisien puute tarkoittaa pääoman tyytyväisyyttä ja niiden ilmeneminen pääoman tyytymättömyyttä. Näin ollen alhainen kasvu ja työttömyys johtuvat pääoman omistajien investointilakoista. Kriisit ovat osoittaneet, kuinka kapitalismi on vahvasti aikasidonnaista sekä suunnittelua ja legitimaatiota edellyttävä yhteiskunnallisen järjestyksen muoto.

Kirjassa kuvataan hienosti valtiollisen sääntelyn purkautumista. Se on ollut poliittinen prosessi, joka alkoi jo 1970-luvulla. Se on koskenut työmarkkinoita, palveluita ja pääomaa. Sääntelyn purkamisen seurauksena taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut. Työttömyyden kasvu lähes kaikissa Euroopan maissa viimeisen 30 vuoden aikana kertoo tästä omalla karulla tavallaan.

Kirjassa kriisiytymistä havainnollistetaan kuvaamalla erilaisilla lukusarjoilla Ruotsin, Saksan ja Yhdysvaltojen kehityskulkuja 1970-luvulta tälle vuosikymmenelle. Streeckin tulkinnan mukaan nykyisessä kriisissä on kyse yrityksestä vapauttaa kapitalistinen talous ja

markkinat lopullisesti, ei suinkaan valtiosta, vaan demokratiasta. Meneillään on uusliberalistinen vallankumous, jonka tavoitteena on hyvinvointikapitalismista luopuminen. Tätä tukee se, että valtio ei enää kykene rahoittamaan itseään. Omistusindividualismin periaatteen mukaan järjestetty talous asettaa tiukat rajat verotettavuudelle ja vaatii samalla valtiolta koko ajan lisää etuuksia.

Eurooppa on siirtynyt velka-valtioiden aikaan. Tällä kirja viittaa siihen, että valtio maksaa jatkuvasti kasvavan osan menoistaan lainoilla ja käyttää yhä suuremman osan tuloistaan velkojensa hoitoon. Valtio kamppailee kansalaisten ja markkinoiden ristipaineessa. Kansalaiset on sidottu kansallismielisyyteen, mutta markkinat toimivat kansainvälisesti valtion rajoista piittaamatta. Valtioille on tärkeintä markkinoiden luottamus demokratian kustannuksella. Tässä EU:lla on Streeckin mukaan ollut hyvin merkittävä rooli. EU:sta on tullut liberalisointikoneisto, jonka avulla hallitukset voivat ajaa läpi markkinoiden vaatimia uudistuksia kansalaisten vastustuksesta huolimatta. Uudistukset kohdistuvat ennen muuta julkiseen sektoriin. Oleellista näyttää olevan julkisen sektorin tyypistäminen ja julkisten palveluiden yksityistäminen, kohteena ennen muuta sosiaalimenot.

Streeck piirtää sosiologisen tulkinnan Eurooppaa ravistelevan kriisin syistä ja seurauksista. Kirjassa on paljon kiintoisia juonteita. Yksi sellainen pohtii alueellisten kasvuohjelmien vaikuttavuutta. EU on rahoittanut merkittävillä summilla Kreikan, Espanjan ja Portugalin kasvun tukemista. Italiassa taas on tuettu maan eteläisimpien osien kasvua. Samalla tavalla Saksan yhdistymisen jälkeen maan itäisiin osiin investoitiin paljon verovaroja. Tekijän mukaan nämä jätti-investoinnit eivät ole tuottaneet tavoiteltuja vaikutuksia. Pikemminkin on käynyt niin, että apu on valunut paikallisten valtarakenteiden syövereihin ja sitä on käytetty paikallisten valtasuhteiden lujittamiseen.

Kaiken kaikkiaan Streeck maalaa synkän kuvan demokratian kaventumisesta ja pääoman vallan kasvusta. Kansalaisten odotetaan palauttavan sosiaaliset oikeutensa markkinoille ja poliitikoilta odotetaan, että yhteiskunnallinen demokratia taloudellisena voimana lakkaa vaikuttamasta markkinoihin. Kyse on demokraattisen kapitalismin lykätystä kriisistä. Pääoma on irtisanonut pitkään vallinneen yhteiskuntasopimuksen. Sitä ei enää kiinnosta täystyöllisyys, sosiaalinen tasa-arvo tai demokraattinen päätöksenteko.

Analyysin taustalta voi löytää ajatuksen jostakin suuresta suunnitelmasta. Sodan jälkeän pääoman oli pakko tehdä kompromisseja, kun taas nykyinen pääoman sukupolvi sen sijaan haluaa itselleen kaiken. Kirjassa pääoma näyttäytyy yhtenäisenä toimijana, jolla yhteinen agenda. Itse en tällaiseen usko. Pääomat kilpailevat keskenään, ja niillä on toistensa kanssa ristiriitaisia intressejä. Kriisit ravistelevat myös kapitalisteja.

Onko Streeckillä mitään vaihtoehtoa ajan armottomalle menolle? Vastaus yllättää. Nyt tarvittaisiin talouskasvua, jonka pitäisi auttaa kaventamaan eroja Euroopan rikkaiden ja köyhien maiden välillä. Toiseksi tarvitaan demokratian vahvistamista ja sellaisia instituutioita, jotka kohentavat sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Lisäksi tulee perustaa uusia instituutioita, joiden avulla markkinat saadaan takaisin yhteiskunnalliseen valvontaan.

Euroa Streeck pitää kevytmielisenä kokeiluna, josta pitäisi päästä pikaisesti eroon. Mukana olevat maat ovat perinteiltään, instituutioiltaan ja talouksiltaan liian erilaisia, jotta yhteisvalutta voisi toimia. Tärkeää olisi, että valtiot voisivat itse päättää valuuttojensa ulkoisesta arvosta. Kirjassa suorastaan ylistetään devalvaatiota velkaongelmien

ratkaisijana. Tästä en olisi yhtä vakuuttunut. Vaarana olisi devalvaatioiden kilpajuoksu. Kirjan peto on markkinaliberalismi, mutta keinoja pedon taltuttamiseksi tuntuu olevan valitettavan vähän. Adornoon viitaten kirjoittaja kysyykin johdannossa: entä jos mitään positiivista ei olekaan?

Harri Melin